

DIMITRIE BRÂNDZĂ, FORMAȚIA SA ȘTIINȚIFICĂ PERIOADA IEȘEANĂ ȘI CONTRIBUȚIA SA LA ORGANIZAREA GRĂDINII BOTANICE A MUZEULUI SOCIETĂȚII DE MEDICI ȘI NATURALIȘTI DIN IAȘI

Prof. dr. doc. Em. Țopa, prof. dr. doc. Tr. I. Ștefureac

Dr. *Dimitrie (Demetrius) Brândză*, vlăstar al unei vechi familii moldovenești, fiu al paharnicului *Gheorghe Brândză*, s-a născut la 10/22 octombrie 1846 în satul Bivol de lângă Prut din fostul județ Dorohoi, astăzi Vișoara din județul Botoșani.

O influență hotărâtoare în instruirea sa privind însușirea cunoștințelor în științele naturii, a avut-o în copilărie și tinerețe emigrantul polonez *Vladimir Hiansky* în satul său natal și un timp prof. *Alboteanu*. De la vârsta de 10 ani (1856) este înscris la Academia Mihăileană din Iași. Audiază cursurile Universității din Iași unde îl are ca profesor pe eminentul savant *Gr. Cobălcescu*, creator de școală, precum și pe prof. *Anastase Fătu*. Este apoi trimis (1864) de tatăl său la Paris unde frecventează cursurile Facultății de medicină și științe naturale, având ca mentor pe renumitul botanist prof. *H. Baillon* din Franța. După 2 ani obține (1866) licența în științe naturale (8, 11).

În acest timp (1866) catedra de științe naturale de la Universitatea din Iași se scindează, în una de geologie și mineralogie pe care o ilustrează prof. *Gr. Cobălcescu* și alta de botanică și zoologie care se publică vacantă.

Întors în țară (1867), *D. Brândză* este numit, prin concurs, prof. de botanică și zoologie la Facultatea de științe din Iași. Pleacă apoi din nou la Paris pentru a-și continua studiile în medicină, obținând (1869) titlul de doctor în medicină. Cu acest prilej i se conferă titlul de laureat al Facultății de medicină cu medalia de bronz pentru valoarea sa teză asupra „Gentianaceelor“ (11, 12).

Întors definitiv în țară, la Iași, unde în afară de activitatea sa ca profesor universitar începe și practicarea medicinei, ocupînd funcția de medic secundar la Spitalul Sf. Spiridon (secțiunea chirurgicală a dr. Russ).

Întreprinde în acest timp, mai întii în Moldova numeroase excursii botanice explorînd flora județelor Iași, Bacău, Tutova ș.a., îmbogățindu-și colecțiile herbaristice.

Formația sa științifică în perioada adolescenței și a tinereții, aparține astfel, cu prima etapă a evoluției sale, Moldovei. Un rol deosebit de important în orientarea concepțiilor evoluționiste, de transformism și darwinism, ca și în interpretarea rezultatelor în cercetările de botanică și în științele naturii în general, l-a avut asupra sa, la Iași, „Societatea de medici și naturaliști“ înființată de către Dr. *Czihac* și Dr. *Zotta*, din care au făcut parte valoroase personalități științifice moldovenești (6, 9).

În această perioadă ieșeană, cu unele întreruperi, cât a fost la studii în străinătate, *D. Brândză* s-a devotat și consacrat botanicii și medicinei. Erudit cărturar moldovean, ctitor al unor așezăminte botanice la Iași și în capitala țării, prof. Dr. *Dimitrie Brândză* aparține primei pleiade de iluștri naturaliști biologi, îndeosebi botanicii (2, 4, 11—24).

În perioada sa ieșeană dintre 1856 — ca elev al Academiei Mihăilene și pînă în anul 1874 cînd este transferat la București, — *D. Brândză* era cunoscut ca un strălucit student, eminent dascăl, om de știință și excelent organizator care a făcut cinste neamului său și a trasat de la început calea spre progresul botanicii românești (8, 11, 12).

Numit prin concurs, îndeplinește la Iași cu întreaga conștiințiozitate între anii 1868—1874 următoarele multiple funcțiuni: profesor la Universitate, profesor de științe naturale la Liceul Național și la „Liceul Nou“, medic și profesor de igienă la Seminarul „Socola“, medic secundar la Spitalul Sf. Spiridon, medic de cvartal și custode al Muzeului „Societății de medici și naturaliști“ din Iași (8, 10).

Aceste activități copleșitoare a Dr. *D. Brândză* se datorau lipsei, pe atunci, de medici și naturaliști. Acest lucru a stîrnit și unele proteste, iar sesizarea ajunsă la ministrul Instrucțiunii Publice, *Lascăr Cărtărgiu*, a dus la anchetarea situației cu rezultatul că Dr. *D. Brândză*, cumularul, își făcea cu deplină conștiințiozitate datoria în toate funcțiile pe care le ocupa la diferitele instituții cu profil biologic din Iași. Pe măsura formării de noi cadre, *D. Brândză* cedează treptat din multiplele sale funcții, păstrînd în ultimul an, petrecut la Iași (1873), numai postul de profesor la Universitate, acel de profesor la „Liceul Nou“ și cel de custode la Muzeul „Societății de medici și naturaliști“.

În această perioadă comunică, în străinătate (la Sorbona), primele sale lucrări științifice în cadrul „Societății Lineene“ din Paris (1867—1869), elaborează și publică în țară și în Franța un număr de 10 lucrări (din cele 40 publicate în general — din care își iau germenii disciplinele botanice ce au urmat). Dintre acestea, 2 sînt de morfologie, una de teratologie, una de botanică farmaceutică, una de istoria botanicii, două de zoologie și trei lucrări cu caracter didactic, situîndu-se între primele manuale pentru cursul elementar: geologie (1872), zoologie (1872), botanică (1873) (25) care au cunoscut o largă răspîndire în țară, introduse fiind de către prof. *A. P. Alexe* și la Liceul din Năsăud.

Dintre înfăptuirile sale mai de seamă în perioada ieșeană, sînt de menționat: elaborarea în bună parte a cursului său universitar de istorie naturală și organizarea laboratorului de științele naturale, efectuează studii botanice de teren și analizează bogate materiale care au

stat mai apoi la baza întocmirii „Prodromului Florei Române” și a altor lucrări de specialitate; înființează, împreună cu *Climescu*, *Quintescu*, *Țoni* și *Vizanti* „Liceul Nou” din Iași (din care în urma unui proces pe care îl câștigă, se retrage) și ia inițiativa înființării unei grădini botanice a Muzeului „Societății de medici și naturaliști” din Iași.

Numit în anul 1872 custode al Muzeului acestei societăți, cu care prilej, între alte realizări, *D. Brândză* studiază, în mod critic, tot herbarul adunat de pionierii botanicii moldovenești: *Czihaș*, *Szabo* și *Edel* (3).

Important în general, pentru istoria botanicii românești este faptul că această perioadă, prima a cercetărilor și a marilor înfăptuiri în botanică din țara noastră aparține, începând din anul 1834, Moldovei. De asemenea, este demn de relevat că în această etapă activitatea societății era deosebit de îndreptată, datorită valoroaselor puteri creatoare, tocmai spre cercetările de botanică, care au continuat apoi, activ, în același domeniu cu *Dr. A. Fătu* și *Dr. D. Brândză*, ambii reprezentând ca primii, botanica în Academia Română, for în care au avut un rol de pionierat în evoluția botanicii românești, lucru care rezultă totodată din conținutul curajos al discursurilor de recepție a acestora (11, 12).

Atât din punct de vedere didactic, științific și organizatoric, cât și din punct de vedere al introducerii noilor idei în biologie, prof. *D. Brândză* a primit, la Iași, o bună orientare în studiile de specialitate botanică și din partea prof. *Dr. A. Fătu*, cu care leagă mai apoi o trainică prietenie, ceea ce se desprinde concludent din unele publicații și corespondență a acestora.

Înființarea primei grădini botanice din țară de către *A. Fătu* (1856) chiar în anul în care tânărul *D. Brândză* vine la Iași, a avut un deosebit ecou și în preocupările, de mai târziu ale lui *D. Brândză*. Activând în calitate de conservator al Muzeului de istorie naturală al „Societății de medici și naturaliști” din Iași, *D. Brândză* propune ca locul vîran de lângă Muzeu, care servea ca piață, să fie îngădit și transformat într-o grădină botanică. Este vorba de actuala grădină a Muzeului. Acest lucru se realizează și datorită concursului profesorului *A. Fătu* care pune la dispoziție semințe din grădina sa botanică.

Din inițiativa *Dr. D. Brândză*, ia ființă în anul 1873 în incinta terenului din fața actualului „Muzeu de istorie naturală” din Iași, pe o suprafață de cca 3000 m², grădina botanică a Muzeului „Societății de medici și naturaliști”, pe care o conduce scurt timp pînă la transferarea sa la București (1874).

Sarcina organizării acestui nou așezămînt botanic în capitala Moldovei i se încredințează *Dr. D. Brândză* care cu un an mai înainte (1872) fusese numit custode al Muzeului. Acest lucru ne este atestat de o adresă a *Dr. D. Brândză*, datată din 4 iunie 1873, și înaintată președintelui „Societății de medici și naturaliști” din Iași. În această adresă se arată că în urma votului „Societății” se aprobă pentru lucrările de organizare a acestei grădini suma de 35 galbeni, indicîndu-se totodată justificările privind utilizarea acestui fond.

Într-un alt document, din același an, *Dr. D. Brândză* arată că pentru organizarea și dezvoltarea grădinii este absolut necesar instituirea unui serviciu regulat și aprobarea unei sume de bani pentru procurarea materialelor necesare. În schema de personal, ce se propune, este tre-

cut : 1 grădinar și 2 lucrători pe timp de 3 luni. În planul de cheltuieli se mai prevăd sume pentru unelte și material săditor.

În Arhivele Statului din Iași mapa VI, nr. 43, foaia 64 și nr. 44 foile 16 și 21 dăm, între altele, de petițiile originale, semnate de Dr. *D. Brândză*, legate de cheltuielile privitoare la organizarea acestei grădini.

Sumele solicitate sînt aprobate de către conducerea Societății.

Este de menționat totodată faptul că plantele ierbacee pentru culturile din această grădină au provenit, în bună parte, din grădina botanică a lui *A. Fătu*, ceea ce rezultă dintr-o cerere a „Societății“ purtînd data de 11.I.1873. Numai o mică parte din materialul plantat în această grădină și anume 2 stejari, 2 plopi și un castan au supraviețuit pînă în zilele noastre.

Concursul generos primit din partea Dr. *A. Fătu* ca și experiența pe care o cîștigă la Iași cu prilejul organizării grădinii botanice a „Muzeului Societății de medici și naturaliști“, a folosit din plin organizării mai apoi (începînd din anul 1874) a grădinii botanice de la București (Cotroceni) în care începe a doua etapă a activității sale. La aceasta a contribuit, în mod substanțial, și informația prilejuită de vizitarea grădinilor botanice, cu vechime, din Franța, Belgia și din mai multe țări europene.

Atît în alte centre botanice din țară (București), cît și în străinătate (Paris), Dr. *D. Brândză* n-a uitat că a pornit, pe drumul nesfirșit al științei alături de alte valori remarcabile de biologi, de pe meleagurile Moldovei și vlăguit la o vîrstă încă tînără, se retrage la Sînicul Moldovei, unde moare la 3 august 1895 în același an în care se stinge din viață și ilustrul său profesor *Henri Baillon* din Franța.

Perioada în care Dr. *D. Brândză* a activat, prolific, la Iași, pe teren didactic și cultural-social, ca naturalist și medic, inclusiv inițiator și organizator al Grădinii botanice a „Muzeului Societății de medici și naturaliști“, îl consacră între erudiții naturaliști progresiști din arena marilor virtuți ale Moldovei și ale întregii țări dăruindu-se umanității prin înfăptuirile sale de creator de școală și deschizător de drumuri care au dus, de la început, la înălțarea edificiului botanicii și al biologiei românești.

LE DR. DIMITRIE BRÂNDZĂ, SA FORMATION SCIENTIFIQUE À JASSY ET SA CONTRIBUTION À L'ORGANISATION DU JARDIN BOTANIQUE DU MUSÉE DE LA „SOCIÉTÉ DE MÉDECINS ET DE NATURALISTES“

(Résumé)

Le Dr. D. Brândză né (1846) dans la village de Bivol (Viișoara), près du Prot, issu d'une vieille famille moldave est orienté vers la connaissance de l'histoire naturelle d'abord par sa famille, dans son village natal, et ensuite, dès

l'âge de dix ans, à l'Académie Mihăileana et à l'Université de Jassy, ayant comme professeur le savant Gr. Cobălcescu.

Toujours dans cette période il part, à deux reprises, à Paris où, à la fin de ses études, avec le prof. H. Baillon, il obtient les diplômes de licence ès sciences naturelles (1866) et de licence ès sciences médicales (1869). En France, il présente (1867—1868) des communications scientifiques à la „Société Linnéenne de Paris“.

A son retour en Roumanie (en 1867), étant très jeune (20 ans), il occupe, par concours, le poste de professeur universitaire de botanique et de zoologie à l'Université „Al. I. Cuza“ de Jassy, enseignant et pratiquant en même temps la médecine, dans plusieurs institutions.

Nommé en 1872 conservateur du Musée de la „Société de médecins et de naturalistes“ de Jassy, le Dr. D. Brândză étudie de manière critique les vieilles collections d'herbiers (Czihae, Szabo, Edel).

Il a le mérite d'avoir organisé (1873) un petit jardin botanique, sur un terrain vague, devant le Musée et dont il est directeur jusqu'en 1874, lorsqu'il est transféré à Bucarest. A l'organisation de ce jardin le Dr. D. Brândză a été aidé par le prof. A. Fătu, qui lui a procuré des graines, des plantes vivantes herbacées et autres. Parmi les arbres plantés dans ce jardin quelques-uns existent jusqu'à présent.

Des documents d'archives (adresses, rapports), envoyés à la direction de la Société, qui lui a accordé son appui, se détachent l'esprit d'initiative, les préoccupations et les réalisations du prof. Dr. D. Brândză concernant l'organisation de ce jardin. C'est le deuxième jardin botanique créé dans le centre universitaire de Jassy, le premier ayant été organisé, à son propre compte, il y a 120 ans, par le acad. prof. A. Fătu.

L'année de la mort du Dr. D. Brândză, à 45 ans, à Slănic-Moldova, coïncide avec l'année où s'éteint le prof. H. Baillon, en France.

Bibliografie

1. BIRCĂ C. V., Botanica farmaceutică, I, 1976.
2. BRÂNDZĂ M., Doctorul Dimitrie Brândză. Lupta. București, XII, august 9, 1895.
3. BURDUJA C., PAPP C., DOBRESCU C., FILIPESCU G., RACLARU P., RĂVĂRUȚ M., Flora Prințipatului Moldavei de I. SZ (ABO) 1841 (manuscris). Anal. șt. ale Univ. „Al. I. Cuza“ din Iași (S. nouă) Secț. II (Șt. — nat.), tom. I, fasc. 1, 1956.
4. DIACONOVICI C., Enciclopedia Română. Sibiu, 1898.
5. DISSESCU C. A., Prof. Dr. D. Brândză. Univ. lit. An. XLVI, nr. 13—23 martie, 1930.
6. MAFTEI I., Personalități ieșene. Omagiu. Comit. de cult. și educ. social. al Jud. Iași, vol. II, 1975.
7. MITITELU D., VIȚALARU C., Bibliografie asupra vieții și operei botaniștilor din România. Studii și com. ale Muz. de șt. nat. Bacău, 1973.
8. PANȚU ZACH. C., Viața și operele doctorului Dimitrie Brândză. 1846—1895. Memor. Secț. Șt. ale Acad. Rom., Seria III, tom. V, mem. 1. 1928.

9. PAPP C., JEANRENAUD SL., Dezvoltarea învățămîntului botanicii. Contrib. la istoria dezv. Universității din Iași 1860—1960, vol. II, 1960.
 10. POP E., Figuri de botaniști români. Colecția orizonturi. Edit. Științifică, București, 1967.
 11. SĂVULESCU TR. I., Începuturile științei în România: Botanica, Anal. Acad. Rom. Secț. Șt., Seria III, tom. XVIII, mem. 14, 1943
 12. ȘTEFUREAC TR. I., Viața și opera Dr. Dimitrie Brândză. Seria de bio-bibliografii. Edit. Acad. R.P.R., 1956.
 13. ȘTEFUREAC TR. I., La împlinirea a 120 de ani de la nașterea lui Dimitrie Brândză, promotor al botanicii românești. Natura, S. Biologie, An. XIX, nr. 1, 1967.
 14. ȘTEFUREAC TR. I., Un creator al școlii românești de botanică, profesorul Dimitrie Brândză. Scinteia tineretului, An. XXVII, S. II, nr. 6596 din 3 VIII, 1970.
 15. ȘTEFUREAC TR. I., Dimitrie Brândză (1846—1895) The scientist and teacher Calendar. Romania Today, No. 8/188, 1970.
 16. ȘTEFUREAC TR. I., Dimitrie Brândză, 125 ani de la naștere. Contemporanul nr. 43 (1302), 22. X, 1971.
 17. ȘTEFUREAC TR. I., Profesorul Dr. Dimitrie Brândză, din viața și înfăptuirile sale științifice. Comunicare prez. la ses. cu tema: „Biologi botoșăneni și aportul lor la știința și economia națională”, organizată de Casa Corp. did. din Botoșani, 5. XII, 1971.
 18. ȘTEFUREAC TR. I., Comemorarea a doi biologi români, Prof. Dr. D. Brândză și Prof. Dr. E. Botezat. Progresele științei. Acad. R.S.R. nr. 3, 1972.
 19. ȘTEFUREAC TR. I., Comemorarea a 125 de ani de la nașterea lui Dimitrie Brândză. Viața științifică. Studii și cercet. de Biologie. S. Botanică, tom. 24 nr. 2, 1972.
 20. ȘTEFUREAC TR. I., Evocarea unor erudiți biologi botoșăneni. Natura, nr. 2, 1972
 21. ȘTEFUREAC TR. I., Profesorul Dr. Dimitrie Brândză (22. X, 1846 — 3. VIII. 1895) și realizările botanice contemporane la Univ. București. Studii și cercet. șt. (S. Biologie) Institut. Pedag. Bacău, 1973.
 22. ȘTEFUREAC TR. I., Dimitrie Brândză (1846—1895) in Simpoz. „Valorificarea tradițiilor progresiste ale marilor biologi români”. Comitetul Jud. pentru cult. și educ. social., Muz. de Șt.-nat., Casa Corp. did., Bacău, 28—29. IV, 1974.
 23. ȘTEFUREAC TR. I., Dr. Dimitrie Brândză, personalitate eminentă a botanicii românești. Comunicată la 6. V, 1976 la Ses. de com. din 5—7 mai 1976 a Acad. R.S.R., Comitet. român de istorie și filosofia științei.
 24. ȘTEFUREAC TR. I., Dimitrie Brândză și Academia Română. Comunicată în 6. V, 1974 la Ses. șt. „Acad. Rom. și Moldova (1866—1920)” din 5—6, IV, 1974. Filiala Iași a Acad. R.S.R.
 25. TOPA E., Bibliografia manualelor românești de botanică Rev. Pedag. Cernăuți, V, 1935.
- * * * Arhivele Statului din Iași, mapa VI, nr. 43, foaia 64 și nr. 41, foile 16 și 21, respectiv dosarele 2/1868 foaia 4 și dosarul 4/1867 foile 12 și 13 (fond arhiv. Liceului Național din Iași).
- * * * Societatea de medici și naturaliști. Inventar. 1830—1949.
- * * * Istoricul Spitalului orășenesc clinic de adulți din Iași, I, 1956.
- * * * Contribuții la istoria dez. Univ. din Iași, vol. I, 1957, vol. II, 1960.
- * * * Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași la a cincea aniversare a P.C. Român. Referate și studii, 1971.